

Razstava idejnih rešitev Javnega povabila za spominsko obeležje v Parku izbrisanih

Zgodovinski atrij Mestne hiše, 24. februar - 8. marec 2023

Nekdanje dvorišče tovarne Rog na Trubarjevi ulici 72 v Ljubljani se bo sočasno s prenovo stavbe tovarne spremenilo v nov javni park, ki je bil na pobudo predlagateljev, Amnesty International Slovenija in Civilne iniciative izbrisanih aktivistov (CIIA) in v skladu z Odlokom Mestnega sveta MOL poimenovan Park izbrisanih. Na pobudo predlagateljev poimenovanja parka bo v Parku izbrisanih, kjer je v enem izmed pomožnih objektov nekdanjega kompleksa Rog skoraj 20 let delovala tudi Civilna iniciativa izbrisanih aktivistov, trajno obeležen spomin na izbrisane državljane Slovenije in krivico, ki so jo utrpeli, ko so slovenske oblasti 26. februarja 1992 iz registra stalnih prebivalcev Slovenije nezakonito izbrisale 25.671 ljudi, med njimi 5.630 otrok.

Center Rog je 27. 12. 2022 objavil Javno povabilo k izdelavi idejne rešitve za spominsko obeležje v Parku izbrisanih, ki se je zaključilo 13. 2. 2023. Prispelo je 12 natečajnih elaboratov, ki jih je pregledala in ocenila strokovna komisija v sestavi: Janez Koželj (predstavnik ustanovitelja), Renata Zamida (predstavnica naročnika), Rok Kuhar, Nina Granda, Matej Kučina (predstavniki strokovne javnosti), Andrej Kurnik, Jerneja Batič (predstavnika civilne družbe), Nataša Posel, Irfan Beširević (predstavnika predlagateljev postavitev).

1. nagrada (2.000 EUR neto)

Vuk Ćosić, Aleksander Vujović in Irena Woelle

Avtorji so svojo zamisel o spomeniku razvili iz pomena črke mehkega Č, ki ga slovenska abeceda za razliko od južnoslovanskih jezikov ne pozna, zaradi česar so jo v zanosu nacionalizma po osamosvojitvi izbrisali iz priimkov registra prebivalstva in jo nadomestili s trdim č. Po njihovi razlagi, »spominsko obeležje v Parku izbrisanih simbolno vrača izgnani črkovni znak in s tem kaže, da želi Ljubljana biti prestolnica solidarnosti in sožitja«. Zamisel o obeležju v obliki karakterističnega gornjega dela te črke iz betona je duhovita in ironična, njeno sporočilo je neposredno in jasno nakazuje na kaj in na koga se nanaša: tudi na namero nasilnega poslovenjenja imen, ki je pomenila sprevrženo dejanje brisanja nacionalne identitete, kakršnega so izvajale italijanske okupacijske oblasti na delu slovenskega ozemlja. V svoji nenavadni, a pomenljivi obliki, je pomnik časa izbrisanih in po svoji dinamični kompoziciji tudi obeležje njihovega odpora. Pomembno je, da se tako po svoji vsebini kot uporabi razlikuje od drugih ureditev v parku in jim ne konkurira. Hkrati pa s svojo nenavadno obliko v zgodovino delno zakopane črke vzbuja pozornost mimoidočih in vabi tako odrasle kot otroke (npr. kot igralo, na katerega lahko splezajo ali zlezejo podenj). Ocenjevalna žirija ugotavlja, da predlagana zamisel po vseh merilih in v vseh elementih odgovarja pričakovanjem natečaja in po svoji izpovednosti presega ostale predloge. Zaradi vsega naštetega je žirija predlogu soglasno prisodila prvo nagrado.

2. nagrada (letna članarina in letna uporabnina delavnic Centra Rog v protivrednosti 500 EUR)

Primož Pugelj

Avtor oblikuje spomenik iz enakih betonskih kock, iz katerih se izvijajo enako oblikovani obrazi. Po avtorjevi razlagi »izraža ponavljajoč se odlitek istega obraza brezosebno množico izbrisanih«. Del obraznih kock je postavljen v neke vrste zid kesanja, del položenih na tla pa sestavlja klop. Na ta način navpični in vodoravni del obeležja na okrogli ploščadi opredeli spominski prostor, medtem ko naj izraz in oblika surovega betona poustvarja občutje surovosti dejanja izbrisa in njegovih posledic. Brezosebni obrazi zabrisanih potez tako postanejo prepoznaven simbol anonimizacije - brisanja identitete do nepovratnosti identifikacije posameznika. Hladen, odbijajoč in grob izraz v težke betonske kocke vlitih obrazov naj bi ustvarjal moreče vzdušje brezizhodno ukalupljene skupnosti, ki se upira povzročnim krivicam. Ocenjevalna žirija je prepoznala kakovostno kiparsko rešitev kot tudi izpovednost obeležja, ki odgovarja postavljenim merilom, vendar je v končni presoji zasledovala bolj inventivno in specifičnemu prostoru parka prilagojeno zamisel. S tem pomislekom je sicer celoviti in pripovedno močni kiparski stvaritvi obeležja prisodila drugo nagrado.

3. nagrada (letna članarina in letna uporabnina delavnic Centra Rog v protivrednosti 500 EUR)

Cveto Kunešević in Zoran Srdić

Zasnova idejne rešitve želi s prostorsko zasnovo vzpostaviti predvsem dialoškost med preteklim spominom in sočasnimi javnimi problematikami: omogoča prostor diskurza za prevpraševanje in opolnomočenje odločitev za reševanje socialnih problematik in problematik s področja kršenja človekovih pravic.

Ker je topološka platforma pretrgana in neenotna, tako reprezentira trud, ki ga moramo kot skupnost vložiti v zavedanje krivic, ki so se zgodile izbrisanim ter krivicam, ki se sočasno pojavljajo v Sloveniji na področju kršenja človekovih pravic, zapišejo avtorji.

3. nagrada (letna članarina in letna uporabnina delavnic Centra Rog v protivrednosti 500 EUR)

Neža Mekota in Anže Sekelj

Idejna predloga spominskega obeležja v parku izbrisanih je oblikovana kot prostorski otok, ki ga definira urbana oprema, in ki spodbuja k skupni rabi. V konstrukciji objektov so avtorji zasnovali tudi manjše odprtine, v katere se lahko v primeru posebnih priložnosti vstavi manjša zvočna telesa na katerih se lahko predvajajo posnete zgodbe. Sama struktura pa tako priložnostno postane tudi pripovedovalec. Zasnova, ki v izvedbi združuje klopi in vertikalne poudarke, asociira na ujetost in kaotičnost, v materializaciji pa ustvarja mikro urbano ureditev, namenjeno premisleku in druženju.

IZSEK VSEBINE NATEČAJNIH ELABORATOV NAGRAJENIH

Šifra: 2ć

Vuk Ćosić, Aleksander Vujović, Irena Woelle

»Predlagamo simbolno obeležje, ki ni spomenik, ampak tipografski meditativni instrument, namenjen igri, počitku in razmisleku o družbi.

Romantična faza konstruiranja slovenskega naroda pred dvema stoletjema je bila usodno označena s črkarsko pravdo. Boj med predlagatelji različnih načinov zapisovanja slovenščine je bil tudi boj za vzpostavljanje razlik do drugega, oziroma omejevanje svojega (črkovnega) prostora. Manj romantična faza konstituiranja nacionalne pripadnosti pred tridesetimi leti pa je bila ponovno črkovna in je iz registra (prebivalstva) izbrisala črko ć enako, kot so se v vmesnem času različni okupatorji znašali nad slovenskimi priimki.

Predlagana rešitev za spominsko obeležje v Parku izbranih simbolno vrača izgnani črkovni znak in s tem kaže, da želi Ljubljana biti prestolnica solidarnosti in sožitja. To obeležje svoj doprinos skupni urbani pokrajini gradi na številnih asociativnih konotacijah:

- od preciznega osredotočanje pozornosti na črko ć kot na nezgrešljiv »dog whistle« marker nesprejemljivosti natančno določenih manjšin, ki je bila – in žal ostaja – tisti prvi sprožilec avtomatičnega in samoumevnega nacionalističnega refleksa,
- preko vizualne igre z dobesedno zakoreninjenostjo istega ć v zemljo, ki brez iskanja subtilnosti parafrazira »Blut und Boden« ideologijo,
- do ugotovitve, da sodobna slovenska družba ni reflektirala vzrokov za izbris in ni stigmatizirala storilcev, temveč jih je celo legitimirala oz. opolnomočila.

Morda manj opazni, a pri snovanju bistveni vidiki projekta so še:

- črka ć kot del imena, torej najbolj osebne identitete, meri tudi na neposredni emotivni učinek pri vsakomur, ki je bil osebno ali skozi prijateljske vezi prizadet z izbrisom,
- raba pisave Times New Roman, ki je s svojo trdovratno vseprisotnostjo neopazno označila celo epoho, se globoko rima s kafkovsko naravo izbrisa,
- navidez nelogična umestitev besedila na krivuljo črke je namerna, ker bralce neizogibno postavi v položaj poklona žrtvam izbrisa,
- med vizualnim branjem podzavestno dorisujemo ali kompletiramo manjkajoče elemente podob. Na ta način je – vključno z »vkopanim« delom – predlagano obeležje v percepciji visoko dobrih 6 metrov, kar ga naredi za monumentalno.

To obeležje ni le preprost sprožilec spomina, niti ni samo opomin, ampak želi biti s svojo iskreno samoreflektivno aromo maksimalno spoštljiv poklon bojem, ki jih je prav na tem mestu osmislila in vodila avtonomna kultura, brez katere ni ne urbanega okolja, ne družbenega napredka.

Times New Roman - pisava izbrisa Ta mala črka je velik spomenik multikulturni Ljubljani.«

Šifra: APA23

Primož Pugelj

»Predlagano obeležje je sestav petnajstih identičnih elementov z obrazno motiviko, ki se nadaljuje v sestav treh identičnih elementov z obrazno motiviko v urbani element klopi, umeščeno na krožno platformo.

Ponavljajoč odlitek obraza, kot izraz množice izbrisanih posameznikov in posameznic je v obeležju zaradi repetitive brezoseben, a hkrati z nizanem elementov vertikalno in horizontalno ustvarja skupino z identiteto.

Izbran material, siv beton, izraža hladnost in surovost občutenj tedanje krivice, ki so jo izbrisani utrpeli.«

Šifra: 128R154N1

Neža Mekota in Anže Sekelj

»Predlagani element urbane opreme je premišljeno zasnovan za več možnih številnih načinov uporabe. Sestavljajo ga klopi standardnih višin in dimenzij, namenjenih posedanju in opazovanju okolice. Ob klopeh se dvigajo višji elementi, kot je platforma, ki je primerna za poležavanje na poletni dan, prebiranju zgodb izbrisanih ali obiskovalčeve najljubše knjige. V strukturi so tudi elementi, ki lahko služijo kot miza ali pult, tako za vsakdanjo malico kot tudi v primeru poletnih sestankov ob Centru Rog. Zasnova strukture z osrednjo klopjo za npr. mentorja in krožno nameščenimi platformami in klopmi za ostale udeležence lahko funkcionira tudi kot zbirna točka za dogodke in delavnice, ki se bodo odvijale v parku Centra.

Uporabljeni strukturni elementi, so z namenom trajnostne rabe, izbrani tako, da bodo dolgoročno kljubovali tako vremenskim vplivom kot vplivom vsakodnevne rabe. Pri izboru materialov smo se osredotočili na osnovne gradnike, ki se uporabljajo pri gradnji prostorov. Kovinska konstrukcija je sestavljena iz enostavno dostopnih standardiziranih kovinskih cevi, ki se jih lahko, v primeru obrabe oziroma posodobitve obeležja, kasneje zamenja ali obnovi. Horizontalni leseni elementi, namenjeni sedenju in druženju, so iz macesnovega lesa, ki se kot najbolj primeren les - zaradi proizvodnje lastnih zaščitnih olj - najpogosteje uporablja pri načrtovanju elementov urbane opreme. Tudi ti elementi konstrukcije so enostavno zamenljivi in načeloma lahko dostopni na trgu surovin. Pri izbiri barve vertikal, ki simbolno tvorijo varen in viden prostor, pa smo izbrali kontrastno barvo kulisi zelenih površin in ostalih materialov, ki bodo tvorili območje parka. Barva vertikal s tem skrbi, da obeležje znotraj vedute parka, definitivno ne bo izbrisano.

Na krožni platformi, ki služi kot osrčje obeležja in omogoča dostopnost in prehodnost tudi gibalno oviranim je predviden enak tlak, kot je uporabljen pri ostalih služnostnih poteh znotraj širše parkovne zasnove. Projektantom parka pa bi predlagali obdelavo z manjšim rasteriranim teksturnim odmikom od ostalih tlakovanih površin, ki bi obiskovalcu obeležja nemudoma dal občutek, da stopa na ločeno območje z višjim statusnim pomenom.

Načrtovana drevesa smo smiselno predstavili na pozicije, da bodo v poletnih dneh, ko se bo sonce z južne strani dvigalo nad stavbo Centra Rog, metalo nežno senco na omenjeno strukturo, hkrati pa služili kot dodaten element pri tvorjenju varnega prostora.

Naš predlog je, da bi se izbrane že zapisane zgodbe izbrisanih audio dokumentiralo. Posnete zgodbe bi si lahko obiskovalci, ob kliku na povezavo do katere vodi QR koda, poljubno predvajali. Tako predlagana postavitev dobi tudi dodatno dimenzijo v digitalnem prostoru in razširjen pomen obeležja, kot ga poznamo, kos predlagane urbane opreme pa zaživi tudi kot varen prostor, kjer so te zgodbe slišane. Pri načrtovanju smo v konstrukciji objektov zasnovali tudi manjše odprtine v katere se lahko v primeru posebnih priložnost - predlagamo da se določi en datum v letu - vstavi manjša brezžična zvočna telesa na katerih se lahko predvajajo posnete zgodbe. Sama struktura pa tako priložnostno postane tudi pripovedovalec.«

Šifra: SF2404SN22

Cveto Kunešević in Zoran Srdić

»Zasnova idejne rešitve za spominsko obeležje v Parku izbrisanih temelji na celostnem oblikovanju javnega prostora, ki želi z uporabo vzpostaviti predvsem dialoškost med preteklim spominom in sočasnimi javnimi problematikami: obeležje spodbuja dialog in sodelovanje ter med drugim omogoča tudi prostor diskurza za prevpraševanje in opolnomočenje odločitev za reševanje socialnih problematik in problematik s področja kršenja človekovih pravic.

Javni prostor obeležja sledi sodobnim smernicam oblikovanja parkovnih zasnov in je tako sestavljen iz različnih delov: prostorskega oblikovanja, vzdrževanja prostora, spontane rabe prostora oz. izvajanje vsebin in aktivnosti v njem, pravil in odgovornosti uporabe prostora. Presečno polje med vsemi deli je zasnovano na enakopravnem sobivanju, ki skupaj ustvarjajo pogoje za javni diskurz in demokratično uporabo prostora.

Javno obeležje je zasnovano kot dvignjena platforma na temeljih principa jakostne optimizacije topologije, ki drži platformo. Vsebina obeležja izhaja iz razmerja med željami in pogoji za delovanje in realnimi zmožnostmi za delovanje. Shematično si lahko to razmerje predstavljamo kot neenotno razmerje pri vsakem posamezniku, kjer je seštevek razmerij vedno polno. Npr. nekdo ima slabše pogoje in mora več delati, nekdo ima dobre pogoje a jih ne izpolni. Pri vsakem posamezniku je seštevek razmerij vedno 100 %. Če bi vzeli npr. v pregled skupnost prebivalcev Slovenije v devetdesetih, bi lahko grafični zapis razmerji vzeli kot spoj dveh kolobarjev, kjer vrhove predstavljajo posamezna razmerja. V primeru izbrisanih pa teh razmerji ni bilo, ker so bili krateni tako njihovi pogoji (možnost izobraževanja ...) kot tudi realne možnosti delovanja (brez pravice do zaposlitve, bivanja, socialne in zdravstvene oskrbe). Zato je skupni kolobar na tem mestu pretrgan, njegov rob tvorijo posamezni fragmenti, ki predstavljajo posameznike.

Ker je platforma pretrgana in neenotna je potrebno narediti močnejšo optimizacijo topologije za nosilnost platforme. Močnejša optimizacija topologije točno določenega primera izbrisanih reprezentira trud, ki ga moramo kot skupnost vložiti v zavedanje krivic, ki so se zgodile izbrisanim ter krivicam, ki se sočasno pojavljajo v Sloveniji na področju kršenja človekovih pravic. Preko zavedanja te krivice je možen vstop v sredinski del kolobarja, ki je na mestu izbrisanih pretrgan. Notranji prostor obeležja je tako prostor svobode, rob kolobarja deluje kot vizualna zaščita v udeležencev kroga, ter je hkrati površina za sedenje. Platforma je postavljena pod kot, da ji daje občutek nestabilnosti, podoben občutek kot so ga imeli izbrisani, ko so se borili za svoje pravice.

Na dnu oboda, pod pretrganim delom kolobarja je vdelana spominska plošča iz kortena, v katerega je vgraviran napis: IZBRISANI. Gravura konture črk IZBRISANI je sestavljena iz vzporednih linij, ki so na začetku združene in omogočajo dokaj prepoznavno branje, proti koncu besede pa se linije redčijo kar daje občutek brisanja črk. V notranjosti obeležja je postavljena valjasta oblika iz betona na kateri je drugi del napisa.

Simbolika mer se kaže v zunanjih obsegih. Pri zunanjem krogu je zunanji obseg 25.671 mm, kar predstavlja skupno število izbrisanih oseb, obseg kroga z napisom pa znaša 5.630 mm, kar predstavlja število izbrisanih otrok ...«